

Сучасні методичні підходи до оцінювання кредитоспроможності підприємства

Джеджула В.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту
Вінницького національного технічного університету

Цвик О.Г.

студент
Вінницького національного технічного університету

У статті розглянуто питання визначення кредитоспроможності вітчизняних підприємств. Систематизовано підходи до визначення сутності кредитоспроможності та сформовано авторське визначення. Аналіз наявних методів оцінки платоспроможності показав, що найбільш оптимальним під час оцінки рівня платоспроможності є використання моделей, побудованих на основі теорії нечіткої логіки.

Ключові слова: кредитоспроможність, платоспроможність, позичальник, фінансовий стан, банк, позика.

Джеджула В.В., Цвик А.Г. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены вопросы определения кредитоспособности отечественных предприятий. Систематизированы подходы к определению сущности кредитоспособности, сформировано авторское определение. Анализ существующих методов оценки платежеспособности показал, что наиболее оптимальным при оценке уровня платежеспособности является использование моделей, построенных на основе теории нечеткой логики.

Ключевые слова: кредитоспособность, платежеспособность, заемщик, финансовое состояние, банк, заем.

Dzhedzhula V.V., Tsvyk O.G. MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF CREDIT-WORTHINESS OF THE ENTERPRISE

In article questions of definition of creditworthiness of the domestic enterprises are considered. Approaches to determination of essence of solvency are systematized, author's definition is created. The existing techniques of assessment of creditworthiness of the enterprise are analyzed. The analysis of the existing methods of assessment of solvency showed that the most optimum at assessment of level of solvency of use of the models constructed on the basis of the theory of fuzzy logic.

Keywords: solvency, solvency, borrower, financial state, bank, loan.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з економічною кризою в нашій країні підприємствам усе важче отримати таке джерело фінансування, як банківський кредит, що спричинене високими кредитними ставками, недовірою банків до кредитоспроможності позичальників. У процесі надання позики капіталодавці зіштовхуються зі значними кредитними ризиками, які можуть виникати через погіршення фінансового стану, наявність заставного майна, відсутність досвіду у керівництва підприємства тощо. Одним з основних інструментів виявлення та управління кредитним ризиком є оцінка кредитоспроможності позичальника.

Достовірна та правильна оцінка кредитоспроможності позичальника сприяє зниженню кредитного ризику, встановленню належного обсягу та рівня забезпечення за кредитом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему визначення способу коректної оцінки кредитоспроможності позичальників досліджували сучасні зарубіжні вчені-економісти: Е. Брігем, Л. Гапенські, С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі та ін. Питанню дослідження оцінки кредитоспроможності позичальників присвячено праці В.В. Вітлінського, О.В. Дзюблюка, Л.О. Лахтінової, А.М. Мороза, О.В. Пернарівського та ін.

Разом із тим залишається невирішеним питання щодо оптимальної методики оцінки кредитоспроможності позичальників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є систематизація підходів до визначення сутності кредитоспроможності та узагальнення наявних методик оцінки кредитоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Швидкі темпи зростання кредитних

операцій, поява нових чинників впливу на фінансовий стан вітчизняних підприємств та економіку держави зумовлюють пошук і створення нових підходів до визначення кредитоспроможності підприємств.

Необхідність оцінки кредитоспроможності виникає як перед підприємствами, які бажають залучити фінансові ресурси за привабливими умовами, так і перед банками, які прагнуть мінімізувати кредитні ризики. Серед науковців відсутня єдина думка щодо визначення сутності цього поняття. Існують різні підходи до визначення категорії «кредитоспроможність», які ґрунтуються на певних критеріях, що формують сутність кредитоспроможності (табл. 1).

Таким чином, у більшості джерел під кредитоспроможністю розуміється «спроможність», «можливість», «наявність або сукупність можливостей», «система умов», «оцінка банком», «здатність», «наявність передумов».

Для підтримання належного рівня кредитоспроможності та для подальшого стійкого розвитку необхідно враховувати резерви підприємств (особливо фінансові). Фінансові ресурси можуть бути в необхідному обсязі сформовані тільки за умови ефективної роботи підприємства, яка зможе забезпечити одержання прибутку [12].

Отже, кредитоспроможністю підприємства можна вважати потенційну спроможність

підприємства в повному обсязі та наперед визначений термін розрахуватися за усіма борговими зобов'язаннями перед кредитором (кредиторами) грошовими коштами, що генеруються позичальником у результаті господарської діяльності.

Сучасні методики оцінювання кредитоспроможності позичальників відрізняються одна від одної. У цілому наявні методи оцінки кредитоспроможності автори поділяють на [13; 14]:

– статичні методи: бально-рейтингові (система коефіцієнтів, рейтингові, кредитний скоринг, аналіз грошових потоків) та прогнозування (багатофакторні моделі);

– методи комплексного аналізу: Правило «6С»; CAMPARI; PARTS; PARSE; Система 4FC; Правило «5С» поганих кредитів.

Метод коефіцієнтів передбачає формування оптимальних для конкретних позичальників коефіцієнтів та їх нормативних значень й аналізі їх у динаміці і порівнянні із середнім значенням за всією галуззю або зі значенням по аналогічних підприємствах.

Більшість вітчизняних комерційних банків надає перевагу рейтинговим методикам оцінки кредитоспроможності. Кожен банк розробляє власні системи оцінки кредитоспроможності, які зафіксовані у відповідних внутрішньобанківських документах та базуються на Положенні «Про порядок формування та

Таблиця 1

Систематизація підходів до визначення сутності кредитоспроможності

Автор	Кредитоспроможність – це:
В. Колесников [1], О. Кириченко [2], А. Загородній [3], Б. Райсберг [4]	наявність передумов у позичальника отримати і повернути кредит
О. Петрук [5], Л. Примостка [6]	здатність своєчасно та повною мірою розрахуватися за зобов'язаннями
Національний банк України [7]	наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції та його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки
В. Галасюк [8]	спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності
О. Зінченко, С. Святенко, В. Марчукова [9]	спроможність підприємства-позичальника виконувати в повному обсязі і у визначені кредитною угодою строки розрахунки за своїми власними зобов'язаннями за рахунок наявного фінансово-економічного потенціалу
О. Вовчак, Н. Меда [10]	здатність позичальника акумулювати грошові потоки, достатні для своєчасного погашення боргових зобов'язань відповідно до заздалегідь узгодженого графіка повернення кредитних коштів і сплати відсотків
А. Гідулян [11]	можливість щодо здійснення угод з надання фінансовою установою кредиту на умовах повернення, строковості та платності або, іншими словами, спроможність до здійснення кредитної угоди

використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [15].

Комерційні банки мають будувати свою кредитну політику на основі Наказу Міністерства фінансів України від 14.07.2016 № 616 [16].

Діюче Положення акумулює в собі основні принципи проведення розрахунку фінансового стану позичальників банків України, що відображені в удосконаленій методиці оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. Згідно з цією методикою, банк здійснює визначення рейтингового класу боржника – юридичної особи залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале). В основі класифікації покладено метод дискримінантного аналізу, який широко застосовується у світовій практиці оцінювання кредитних ризиків.

Розрахунки інтегрального показника фінансового стану позичальника – юридичної особи здійснюється із застосуванням багатфакторної дискримінантної моделі за такою формулою [16]:

$$Z = a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + \dots + a_nK_n - a_0; \quad (1)$$

де Z – інтегральний показник;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника – юридичної особи;

$a_1, a_2 \dots a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються Національним банком України на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб.

Відповідно до розрахованого значення інтегрального показника позичальника відносять у певний клас імовірності дефолту.

Положенням передбачено окрему модель визначення кредитоспроможності відповідно

до розміру та виду економічної діяльності потенційного позичальника. До переліку коефіцієнтів, які необхідно розрахувати, входять показники, які всебічно характеризують фінансовий стан, зокрема показники ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності.

Разом із перевагами, до яких можна віднести простоту розрахунків, доступність аналітичної інформації, високу точність та об'єктивність отриманих результатів, вітчизняними науковцями наголошується на низку недоліків такого показника [17]:

- обмеження виключно фінансовими показниками та недооцінювання ролі якісних чинників кредитоспроможності й умов кредитування;

- неконкретність вибору системи базових кількісних показників;

- відсутність інших критеріїв оцінки здатності позичальника виконати свої зобов'язання, включаючи погашення кредиту банку, крім фактичних показників діяльності позичальника за минулий період;

- статичність розрахованих коефіцієнтів, що розкривають поточний стан позичальника на момент отримання кредиту.

Для оцінки кредитоспроможності іноді використовують моделі Альтмана, Таффлера, Ліса, Бівера тощо. Разом із тим дані моделі не досить ефективно характеризують як рівень імовірності банкрутства, так і рівень кредитоспроможності підприємства, зважаючи на специфіку їх формування.

У країнах із розвинутою ринковою економікою для здійснення оцінки кредитоспроможності клієнтів використовуються методики, які застосовують складну систему показників, що базуються на агрегованих кількісних та якісних характеристиках позичальника.

На основі комплексної оцінки визначаються питома вага та пріоритетність кож-

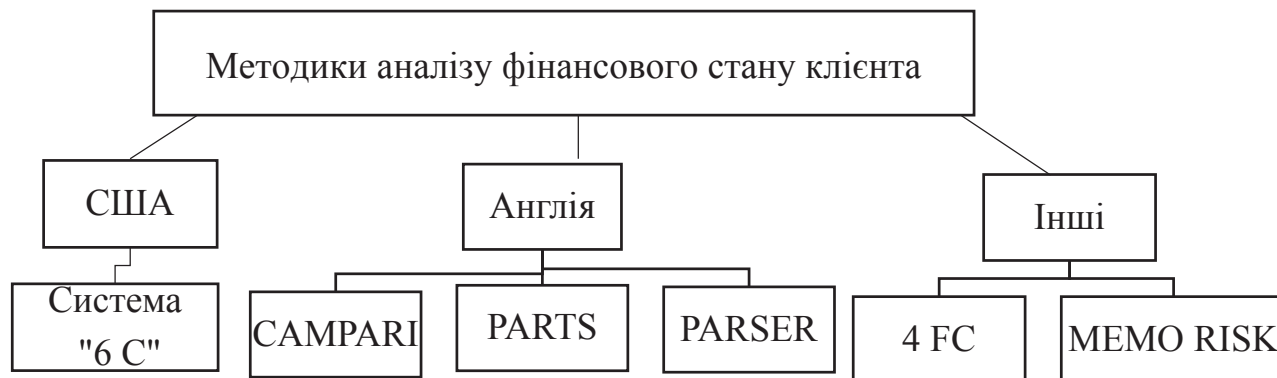

Рис. 1. Світові системи аналізу кредитоспроможності позичальника

ного критерію для вираження суми бальних оцінок. Потім складається таблиця ступеня ризикованості та прийняття рішення. На базі отриманих експертних оцінок та питомої ваги критерію визначається сукупна оцінка кредитного ризику за кожним окремим позичальником та приймається рішення про кредитоспроможність клієнта – потенційного позичальника, доцільність видачі йому кредитних коштів.

Світові системи аналізу кредитоспроможності позичальника наведено на рис. 1. Особливістю даних методик є те, що вони передбачають використання як кількісних, так і якісних характеристик позичальника (репутація, якість управління, досвід позичальника в бізнесі, економічна кон'юнктура для бізнесу позичальника та її перспективи).

Окрім того, для оцінки кредитоспроможності підприємств можуть використовуватися моделі, побудовані на базі теорії нечіткої логіки. Процес прийняття рішень за допомогою теорії нечіткої логіки ґрунтується на системі нечіткого логічного висновку – апроксимації залежності $Ff=f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ за допомогою нечітких правил та нечітких логічних

операцій доповнення, об'єднання, перетину та імплікації [18].

Таким чином, наявні системи аналізу кредитоспроможності мають багато спільного, однак відрізняються кількістю показників що визначають загальний рейтинг позичальника. На нашу думку, найбільш оптимальним під час оцінювання рівня кредитоспроможності є використання моделей, побудованих на базі теорії нечіткої логіки.

Висновки з цього дослідження. Отже, у роботі систематизовано наявні підходи до визначення сутності поняття кредитоспроможність. Визначено кредитоспроможність підприємства як його потенційну спроможність у повному обсязі та наперед визначений термін розрахуватися за всіма борговими зобов'язаннями перед кредитором (кредиторами) грошовими коштами, що генеруються позичальником у результаті господарської діяльності.

Аналіз методик оцінки кредитоспроможності показав, що найбільш оптимальним під час оцінювання рівня кредитоспроможності є використання моделей, побудованих на базі теорії нечіткої логіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банковское дело : [учебник] / Под ред. В.И. Колесникова ; 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 464 с.
2. Банківський менеджмент : [навч. посіб.] / За ред. О.А. Кириченка. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
3. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – Львів : Львівська політехніка, 2002. – 116 с.
4. Райсберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райсберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева ; 2-е изд., испр. – М. : ИНФРАМ, 1998. – 479 с.
5. Петрук О.М. Банківські операції : [навч. посіб.] / О.М. Петрук, С.З. Мошенський, О.С. Новак. – Житомир : ЖДТУ, 2011. – 568 с.
6. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку : [навч. посіб.] / Л.О. Примостка. – К. : КНЕУ, 1999. – 280 с.
7. Офіційний сайт НБУ. Кредитоспроможність: визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123417.
8. Галасюк В.В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? / В.В. Галасюк, В.В. Галасюк // Вісник Національного банку України (укр.). – 2001. – № 5. – С. 54–56.
9. Зінченко О.А. Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності категорії «кредитоспроможність» / О.А. Зінченко, С.В. Святенко, В.С. Марчукова // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_23.
10. Вовчак О. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків / О. Вовчак, Н. Меда // Вісник НБУ. – 2013. – № 12 (грудень). – С. 11–15.
11. Гідулян А. Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банків України / А. Гідулян // Вісник НБУ. – 2012. – № 1 (січень). – С. 50–53.
12. Єпіфанова І.Ю. Управління стійким розвитком вітчизняних підприємств в умовах глобалізації / І.Ю. Єпіфанова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. – 2011. – № 168. – Ч. 1. – С. 216–219.
13. Бордюг В.В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку / В.В. Бордюг // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2008. – № 3. – С. 112–115.

14. Кривоконь О.С. Організаційні аспекти аналізу кредитоспроможності підприємств-позичальників / О.С. Кривоконь, І.М. Буряк // Ефективна економіка. – 2012. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1223>.

15. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 25.01.2012 № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

16. Порядок проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара : Наказ Міністерства фінансів від 14.07.2016 № 616 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16>.

17. Смолева Т.М. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальників банками України / Т.М. Смолева // Финансы, учет, банки. – 2014. – № 1. – С. 241–245.

18. Войнаренко М.П. Моделювання процесу прийняття рішення щодо джерел фінансування інноваційної діяльності / М.П. Войнаренко, В.В. Джеджула, І.Ю. Єпіфанова // Економічний часопис – XXI. – 2016. – № 160(7–8). – С. 126–129.